

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента на дисертацію

Гавловського Дмитра Володимировича на тему

«ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ»,

поданої на здобуття наукового ступеня

доктора філософії в галузі журналістики

Інформаційна складова гібридної агресії Російської Федерації проти України є предметом вивчення численних наукових розвідок у низці галузей знань, серед яких чільне місце посідає журналістика, у центрі проблемного поля якої є інформаційна діяльність соціальних акторів. З розгортанням конвенційної повномасштабної війни набули особливої актуальності всебічні дослідження інформаційно-психологічних впливів і пропагандистських технологій країни-агресора через їх постійну диверсифікацію, трансформацію наративів, контенту та платформ.

У невинному лавиноподібному потоці інформації про діяльність кремлівської пропагандистської системи, що продукують українські та закордонні вчені, медіаексперти, журналісти, фактчекери й аналітики, зосереджено важливі знання про походження, еволюцію, значення й особливості застосування пропагандистських наративів. Безперечним досягненням дисертанта є ґрунтовне опрацювання і категоризація цього великого масиву вторинних даних, напрацьованих вітчизняними й міжнародними аналітичними центрами. Дисертант представляє результати свого аналізу, зокрема й у формі оригінальних авторських таблиць, які вдало ілюструють текст роботи. Таке візуальне подання складної теоретичної інформації не лише спрощує її сприйняття, а й має якісний педагогічний потенціал для використання у журналістській освіті та медіаосвітній діяльності.

Глибоке осмислення та критично-конструктивний аналіз праць зарубіжних і вітчизняних учених стали підґрунтям для розробки логіки і концептуального

апарату дослідження, сформульованих дисертантом (с. 151-160), позитивно вплинули на продуманість у використанні методології і методів дослідження. До безсумнівних позитивів винесеної на захист дисертаційної праці варто віднести широту джерельної бази, яка містить матеріали понад двох десятків міжнародних і українських цифрових платформ, серед яких такі відомі аналітичні хаби, як Центр протидії дезінформації при РНБО України, Atlantic Council, EU DisinfoLab, EUvsDisinfo та інші.

Наукова новизна одержаних результатів передовсім полягає у розробці авторської концептуальної моделі протидії ворожим інформаційним технологіям і пропагандистським наративам, яку дисертант емпірично оцінив та апробував у формі експериментального тестування медіаосвітнього навчального модуля для виявлення маніпулятивного пропагандистського контенту. Дмитро Володимирович комплексно систематизував розлогий масив аналітичних даних періоду повномасштабного вторгнення з лютого 2022 року по березень 2026 року, на основі чого удосконалив категоризацію й науково упорядкував інструменти пропагандистських впливів (класичні, змішані та новітні), проілюструвавши їх доречними кейсами цифрового контенту з українського та закордонного медіаполів.

Структура дисертації відповідає меті і завданням дослідження.

У першому розділі дисертант здійснює історіографічний огляд релевантних наукових джерел і акцентує увагу на необхідності інтегрованого трактування пропагандистських інформаційних інструментів як комплексу механізмів і технік, які перебувають у безперервній трансформації під впливом цифрових технологій. Автор слушно вказує на внесок українських міждисциплінарних студій у дослідження пропаганди на прикладі контенту російського походження на трьох рівнях: теоретико-аналітичному, емпіричному та змістовому.

У другому розділі представлено результати ґрунтовного аналізу наративного ядра кремлівської пропаганди, спрямованої на внутрішню (російську) і зовнішню аудиторії у розрізі чотирьох тематичних напрямків:

возвеличення країни-агресора, звинувачення умовного Заходу, викривлення суб'єктності України й переадресування уваги на внутрішні проблеми інших держав. Безперечним позитивом роботи є пильна увага автора до геополітичної складової циркуляції стратегічних наративів у різних регіонах світу, де Російська Федерація активно здійснює інформаційні операції, зокрема в країнах Європейського Союзу, Близького Сходу, Азії, Африки, Латинської Америки. Автор доречно критикує використання макрокатегорій «Глобальний Південь» і «колективний Захід», натомість аналізує політичних акторів суб'єктно, хоча й оминає увагою таких стратегічно важливих й уразливих до проросійських наративів міжнародних гравців як, наприклад, Сполучені Штати Америки.

У третьому розділі подано результати деск-аналізу змістового та технологічного розрізів функціонування ворожої пропаганди в мережі інтернет. Зокрема, автор акцентує на посиленні ролі штучного інтелекту в створенні й дистрибуції небезпечного пропагандистського контенту через генерацію зображень, дипфейків, персоніфікованих повідомлень тощо. Дисертант прослідковує еволюцію меседжів і технологічних рішень, якими ворог прицільно таргетує гетерогенні аудиторії, включно з такими вразливими групами як жителі прифронтових і тимчасово окупованих територій України.

У четвертому розділі презентовано емпірично протестовану авторську концептуальну модель протидії інформаційним маніпуляціям і пропаганді. Практичну педагогічну й медіаосвітню цінність має навчальний модуль, науково-методичною базою якого є запропонована дисертантом система практичних інструментів виявлення та нейтралізації пропаганди на рівнях аналізу змісту, емоцій, логіки, візуалу, темпорального контексту, джерел інформації, поведінки та реакцій аудиторії. Відмітимо, що напрацювання емпіричної частини дослідження та висновки автора мають не лише наукову цінність для дальших розвідок у галузі журналістики, але й практичне значення для спеціалістів з комунікацій та інформаційної безпеки державних і неурядових інституцій, які можуть скористатися ними для розробки та вдосконалення стратегій інформаційного спротиву.

Важливе значення має солідний бібліографічний апарат, яким послуговується пошукач. Понад дві третини використаних джерел є закордонного походження, викладені іноземними мовами, є сучасними розвідками провідних фахівців у галузі журналістики.

Висновки роботи ґрунтовні, науково вмотивовані. Безперечно, матеріали дослідження стануть у нагоді фахівцям зі стратегічних комунікацій, журналістам і редакторам різних видів медіа, а також знадобляться медіапедагогам і науково-педагогічним працівникам при розробці загальних і спеціальних курсів для здобувачів освіти.

Віддаючи належне науковій праці Дмитра Володимировича Гавловського, вважаю за необхідне вказати на певні дискусійні моменти, що вимагають пильнішої уваги й обговорення:

1. У першому розділі окреслено теоретичні й історіографічні підходи до трактування понять «маніпуляція» і «пропаганда», які дисертант розглядає як окремо, так і в комплексі з іншими поняттями. У висновках до розділу 1 автор зазначає: *«...доведено доцільність розгляду маніпуляції як прихованої, невід'ємної складової пропаганди, ефективність якої перебуває в оберненій залежності від міри її помітності для об'єкта впливу...»* (с. 46). Виникає питання до формулювання теми дослідження «Інформаційні технології маніпуляції *та* пропаганди періоду російської агресії в Україні», якщо в роботі пропаганда трактується як парасольковий термін, що вже включає поняття маніпуляції.

2. У розділі 2 дисертант представляє результати деск-аналізу матеріалів дослідницьких інституцій (соціологічних, фактчекінгових, аналітичних), на основі яких виокремлює категорії ворожих інформаційних технологій маніпуляцій, меседжів і наративів, але які саме матеріали з зазначених платформ (статті, звіти, інтернет-публікації тощо) і у якій кількості опрацьовано, автор не вказує, що варто уточнити.

3. Крім того, саме поняття «меседж» не концептуалізовано та не операціоналізовано. У якому контексті автор використовує цей термін: як

медійне повідомлення, як узагальнений фрейм або в інший спосіб? Наприклад, на с. 108 дисертант характеризує «меседж» як інформаційну одиницю, що містить декілька наративів: *«Меседж возвеличення країни-агресора об'єднує наративи, покликані сформувати образ сильної, самодостатньої та морально вищої держави»*. Тому потребує детальнішого термінологічного пояснення саме виокремлення категорії «меседж» у класифікаціях автора.

4. У переліку методів дослідження дисертант указує контент-аналіз з елементами дискурс-аналізу, які він застосовує для аналізу ворожих наративів і механізмів їх поширення, представлених у розділах 2 і 3. Проте у роботі не вказано, як автор застосовував ці методи процедурно: не подано аналізу кодувальних таблиць і операційних дефініцій визначених категорій контент-аналізу, не зазначено, які саме елементи критичного дискурс-аналізу застосовано, не подано статистичних показників (наприклад, частотності появи наративів у аналізованих даних). Потребує уточнення процедура застосування зазначених методів відповідно до дизайну дослідження.

5. Ще одне питання методологічного характеру стосується авторської розробки дисертанта – емпіричного тестування освітнього рівня концептуальної моделі протидії інформаційним маніпуляціям. Варто було б вказати основні виміри якості запропонованої моделі виміру інформаційної стійкості (с. 169-170): наприклад, статистичні або прогностичні. Зокрема, виникає питання, як зміна обсягу вибірки вплине на ефективність моделі? Методологічні джерела, на основі яких було розроблено емпіричне тестування, вказують на експериментальні дослідження (survey experiments), а отже передбачають статистичну значущість результатів. Апробаційний характер здійсненого дисертантом тестування на вибірці з 47 респондентів ставить під сумнів репрезентативність його результатів.

Усі представлені міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Д. В. Гавловського. Загалом у дисертації представлений ґрунтовний підхід до вивчення маніпуляційних пропагандистських технологій і ворожих наративів,

що дозволило автору запропонувати і апробувати концептуальну модель протидії інформаційним маніпуляціям. Ці наукові напрацювання створюють підґрунтя для подальших наукових розвідок у галузі, які поглиблюють розуміння медіаосвітнього потенціалу журналістики.

У цілому, після ознайомлення з дисертаційним дослідженням Д. В. Гавловського «Інформаційні технології маніпуляції та пропаганди періоду російської агресії в Україні», можна засвідчити, що дисертація є самостійною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить оригінальні науково обґрунтовані результати і наукові положення, що представляють цінність для журналістської науки. Відповідає вимогам до дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань – 06 Журналістика за спеціальністю 061 – Журналістика. Автор дослідження, Гавловський Дмитро Володимирович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі журналістики.

Рецензент:

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

доцент кафедри журналістики

Запорізького національного

університету

К.Г. Сірінюк-Долгарьова